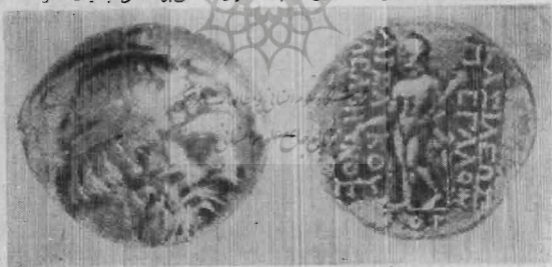

کشف سکهٔ چهار درهمی مهرداد اول

پادشاه اشکانی

در خرابه های شهر نسا

در سال ۱۹۵۹ بانو ن. کراشنی نیکووا سرپرست گروه اول هیئت باستانشناسی جنوب ترکمنستان محل یک خرابه قدیمی پارتی را که در سال ۱۹۵۲ در ویرانه های شهر باستانی نسا کشف شده بود یک بار دیگر مورد واریسی قرار داد و در گوشه جنوب غربی آن خانه بزرگ چهار گوش، ضمن برداشتن بقایای قشر

سکه چهار درهمی مهرداد اول اشکانی

نمدی کاملاً پوشیده پوشش کف اطاق سکه نقره‌ای سنگینی کشف کرد که پس از پاک کردن معلوم شد چهاردرهمی مهرداد اول پادشاه اشکانی (۱۲۱ تا ۸۰ - ۱۳۷ پیش از میلاد) میباشد. سکه به قطر ۲۵۵ تا ۲۷۰ سانتیمتر است و ضخامت آن ۲ تا ۳ میلیمتر و وزن آن ۱۵۶۸ گرم.

روی سکه نیمرخ راست پادشاه را نشان میدهد با سر بندبهنی که دو انتهای آن در پس گردن به پائین میرسد. بینی راست و سبیل کم پشت آویخته و ریش نه چندان بلند اما انبوه است. حاشیه سکه پاک رشته مهره ها و خط های کوچک عمودی که متناوباً میان مهره ها قرار دارد زینت یافته که تنها در قسمت بالای سکه بدرستی ضرب شده است .

پشت سکه پیکر برهنه و نیرومند هر کول را نشان میدهد که دست چپ را خم کرده گریز روبه بالا بدست گرفته و پوست شیره نمه باء از آن جش آویخته است . دست راست هر کول هم دراز است و چیزی را روبه پائین بدست گرفته . سمت راست در دو سطر موازی نوشته است :

ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΕΓΑΛΟΥ

و در سمت چپ نیز به همان ترتیب کلمات

ΑΡΣΑΚΟΥ · [ΦΙΛΙΕΛΛΗΝΟΣ

دیده میشود. در پای تصویر هر کول نیز تاریخ ضرب سکه : ΔΡ

ΔΡ

یعنی سال ۱۷۴ را مینوان خواند .

از سکه چهاردرهمی مهرداد اول با تصویر یونانی هر کول در پشت سکه تا کنون چند نوع شناخته شده و سکه بدست آمده در نسا از نوع چهارم آن است (۱) و از همه نزدیکتر بدان و با همان تاریخ ضرب و همان چهار کلمه بدون مونوگرام سکه‌ای است که ژ. دمرگان آن را وصف کرده به نمونه سکه‌های سوریه مربوط میداند. (۲)

جای تردید نیست که سکه‌های بسیار نادر پارسی که دارای تاریخ میباشند نوعی مدال یادبود بشمار میروند که برای جاودان ساختن خاطره فلان یا بهمان واقعه مهم دولتی یا داری ضرب شده‌اند و نمیتوان آنها را سکه‌های ساده تاریخدان از آن گونه که قرن عا بعد بوسیله خلقای عرب یا دولت‌های اروپائی ضرب شد به شمار آورد .

-
- ۱ - P. Gardner در The Parthian coinage „ International Numismat. orientalia ۳۰ صفحه ۱۸۷۷ سال ۷ و L و ۷ سال ۱۸۷۷ صفحه ۳۰
 ۲- J. de Morgan Manuel de Numismatique orientale شرح و تصاویر روی سکه‌ها در صفحه های ۱۵۲-۴
 I , P. 1923-1936 ۱۵۲-۴
 و تصاویر پشت سکه‌ها با تاریخ. صفحه ۱۳۸

تاریخ ۱۷۴ که روی سکه چهار درهمی مکشوف در نسا آمده است از روی تقویم سلوکی هامیبیاشد و با سال ۳۹-۱۳۸ پیش از میلاد مطابقت دارد و بنا بر این مربوط میشود به سالهای آخر پادشاهی مهرداد اول. از اسنادی که به خط میخی موجود است استنباط میگردد که در اواخر ژوئن و اوایل ماه ژوئیه سال ۱۴۱ سپاهیان پارت بغرماندهی شخص مهرداد اول شهر سلوکیه واقع بر ساحل درجله را که پایتخت دولت سلوکی بود متصرف گردیدند. (۱) ولی در زمستان همان سال مهرداد ادامه عملیات نظامی را در بین النهرین به یکی از سرداران خود واگذار کرد و بسوی گرگان رفت و دیگر تا پایان عمر خویش در مرزهای شمال خاوری کشور بسر برد، زیرا جنبش و رفت و آمد چادر نشینان آسیای میانه در آن حوالی پیوسته فزونی مییافت.

دمتری دوم پادشاه سلوکی با استفاده از این گرفتاری دولت پارت کوشید تا دست کم قسمتی از سرزمینهای از دست رفته بابل را بدست آورد. ولی در جنگ شکست خورد و بسال ۱۳۹ پیش از میلاد بدست پارتیها اسیر گردید. چنانکه ا.ت.

نیول خاطر نشان میسازد، سکههای درهم مهرداد با تاریخ ضرب

که بر پشت آن نیمرخ چپ زئوس بر تخت نشسته است و عقابیی بردست راست و گرز بلندی در دست چپ دارد و همچنین سکههای چهار درهمی بی تاریخ مهرداد که بر پشت آن تصویر دمتر دیده میشود که نیکای بالدار بردست راستش نشسته و دست چپش شاخ بر نمتر را بر شانه خود مینشرد از لحاظ شیوه ضرب و نوع تصاویر معلوم میدارد که این سکههای پارتی در ضرابخانه دولتی سلوکیها که تا آن زمان به ضرب سکههای سلوکی مشغول بوده و با استفاده از قالب سکههای دمتری دوم تهیه شده است. ظاهراً گردش غیر عادی بالاتنه مهرداد اول به سمت راست و نیمرخ نسبتاً یونانی شده اش بدون نشان دادن خمیدگی بینی پادشاه ناشی از همین است. ناگفته نماند که روی سکههای دیگر سراو به طرف چپ گرایش یافته است. تصویر میرود که سکههای چهار درهمی مهرداد اول با تصویر دمتر پس از فتح سلوکیه بدست پارتها و سکههای درهم تاریخ دار با تصویر زئوس نشسته و سکههای چهار درهمی با تصویر هرکول ایستاده بمناسبت اسیر شدن دمتری دوم ضرب شده باشد. با اقتباس تصاویر پشت سکههای سلوکی، آنها را با تغییر کلمات و با تعویض صورت فرمانروای

A. T. Oimstead, *Cuneiform Texts and Hellenistic Chronology*, Cl. Phil. XXXII (1937) No 1 و P. 13.

یونانی با سرمهرداد اول بویژه تأکید می‌شد که از آن پس پادشاه اشکانی است که بجای فرمانروای پیشین، یعنی شاه سلوکی، در بین النهرین حکومت می‌کند. دمتری دوم نزدیک به نه سال در اسارت محترمانه پارت‌ها بسر برد. و مهرداد اول حتی بنا به مقتضیات سیاسی دختر خود رودگون را به زنی به وی داد. این پادشاه پس از نبرد اشکانیان با سپاهیان سلوکی بفرماندهی آفیتوخوس هقتم درلینوس بسال ۱۳۰ پیش از میلاد که شکست پارتی‌ها انجامید آزاد گردید.

در مورد سکه‌های چهار درهمی از نوع آن که در ویرانه‌های نسا به سال ۱۹۵۹ کشف گردید و شرح آن گذشت، باید گفت که ضرب این نوع سکه‌های مدال مانند یادگاری میباید مربوط به واقعه مهم دیگری باشد که در زمان پادشاهی مهرداد اول در قلمرو اشکانیان بوقوع پیوست. تصادفاً در همان اوان سپاهیان اشکانی عیلام را بتمامی تابع خود ساختند و پایتخت آن شوش را اشغال کرده گنجینه‌های غنی معا بر ابدست آوردند و خزانه دولت اشکانی را که بر اثر جنگ‌های مداوم خالی شده بود از نو آباد کردند. ظاهراً همین تاریخ فتح شوش است که روی این سکه‌های نقره‌ای آمده است. امکان هم دارد که محل ضرب آن هاشهر شوش بوده باشد. پس از آن تاریخ هم دیگر در زمان مهرداد اول سکه یادبود ضرب نشد زیرا بزودی این پادشاه در گذشت (۱۳۷-۱۳۸ پیش از میلاد).

کشف سکه چهار درهمی در ویرانه‌های شهر نسای کهن و همچنین کشف دیگر سکه‌های مهرداد اول، و از آن جمله سکه‌هایی که اصطلاحاً Emissions Sacerdotales خوانده می‌شوند، امری کاملاً طبیعی است. پس از نخستین فصل کاوش‌های هیئت باستان‌شناسی جنوب ترکمنستان در ناحیه دهکده باگیر بسال ۱۹۴۶، همچنین اظهار نظر کردیم که تنها مهرداد اول ممکن است بنیاد گذار قرق‌گورهای اولین پادشاهان اشکانی بوده باشد.

پس از آن گروه هیئت مزبور که مأمور خواندن اسناد و کتیبه‌های پارتی در نسا بودند توانست از روی متن یکی از کتیبه‌های گلی معلوم کند که «نسای کهن» در زمان اشکانیان «مهرداد کرت» یعنی دژ مهرداد نام داشت. این اسم ظاهراً از روی اسم بنیاد گذار واقعی این قرق مستحکم، مشتق بر گوره خانه پادشاهان شاخه ارشد اشکانی اقتباس شده است. از نظر کروئولوژی تصور این نکته بخوبی جایز است که اشیاء ساخته از عاج که هیئت مادر کاوش‌خزانه «نسای کهن» کشف کرد از طرف خود مهرداد اول یا بدستور او اهداء شده بوده است. و اما سکه چهار درهمی که شرح آن گذشت ظاهراً میباید زیر نه مدافاده باشد و در جریان غارت خزانه که در روزگار گذشته اتفاق افتاده است در اطاق نامبرده که درست مجاور در ورودی خانه مربع‌شکلی خزانه «نسای کهن» است گم شده باشد.